

Vergaderjaar 2024–2025

36 600 IV

Vaststelling van de begrotingsstaten van Koninkrijksrelaties (IV) en het BES-fonds (H) voor het jaar 2025

Nr. 51

BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 10 maart 2025

Op 16 april vindt het commissiedebat plaats over economische ontwikkeling en zelfredzaamheid van de Caribische delen van ons Koninkrijk. Het versterken van economische ontwikkeling en zelfredzaamheid van de eilanden is essentieel voor het verbeteren van de leefomstandigheden en het bieden van nieuwe kansen voor de inwoners en ondernemers van het Caribisch deel van ons Koninkrijk. In aanloop naar dit debat wil ik u alvast, mede namens de Minister van Economische Zaken (EZ), informeren over de inzet van het kabinet op deze onderwerpen.

Dit licht ik u in deze brief toe aan de hand van de volgende deelonderwerpen:

- Stimuleren van economische ontwikkeling en zelfredzaamheid;
- Economische ontwikkeling op Bonaire, Saba en Sint Eustatius;
- Economische ontwikkeling in de autonome landen binnen het Koninkrijk;
- Voedselzekerheid;
- Voortgang en monitoring.

Stimuleren van economische ontwikkeling en zelfredzaamheid

De uitdagingen waarmee de zes Caribische eilanden van het Koninkrijk worden geconfronteerd op het gebied van economische ontwikkeling, zijn vergelijkbaar met die van Small Island Developing States (SIDS). Deze categorie landen, erkend door de Verenigde Naties, wordt gekenmerkt door structurele beperkingen zoals kleinschaligheid, beperkte institutionele capaciteit, afhankelijkheid van externe factoren, kwetsbare en open economieën en hoge kosten voor connectiviteit.

Het kabinet erkent dat deze structurele beperkingen vragen om een gezamenlijke aanpak. Het kabinet wil dan ook samen met de overheden,

ondernemers en publieke en private stakeholders op de eilanden concrete oplossingsrichtingen ontwikkelen. Dit is gericht op economische ontwikkeling en daarmee het streven naar meer zelfredzaamheid. Voor heel het Caribisch deel van het Koninkrijk geldt dat zij zelf de verantwoordelijkheid dragen voor economische ontwikkeling. Voor Bonaire, Saba en Sint Eustatius ligt ook bij het Rijk een rol in het bevorderen van de economische ontwikkeling en de zelfredzaamheid. Voor de autonome landen ondersteunt het Rijk waar nodig en indien door beide partijen gewenst. Daarbij zijn de Landspakketten het belangrijkste instrument, waarbij voor Sint Maarten er ook een rol ligt bij het Trustfonds Wederopbouw Sint Maarten van de Wereld Bank. Bovendien zijn er uitdagingen die de zes eilanden het best door middel van gezamenlijke afspraken kunnen aanpakken. Voorbeelden zijn het verbeteren van voedselzekerheid en het bevorderen van bereikbaarheid in de regio. Deze onderwerpen zijn sterk met elkaar verweven vanwege de wederzijdse afhankelijkheden tussen de eilanden en vereisen een integrale aanpak.

Economische ontwikkeling op Bonaire, Saba en Sint Eustatius

Om de economische ontwikkeling en meer zelfredzaamheid op Bonaire, Saba en Sint Eustatius te bevorderen, heb ik de eilanden gevraagd focus aan te brengen in de huidige economische opgaven per eiland voor de korte termijn. Daarnaast werken de openbare lichamen aan een lokale economische ontwikkelstrategie met een lange termijn perspectief. Zodoende kunnen er beter onderbouwde beleidskeuzes gemaakt worden. Het maken van een economische ontwikkelstrategie per eiland maakt deel uit van de bestuurlijke afspraken tussen het Rijk en de openbare lichamen. Over de voortgang van deze economische ontwikkelstrategieën zal ik uw Kamer voor het einde van het jaar informeren.

Economische prioriteiten per eiland

Het bestuurscollege van Bonaire heeft prioriteit gegeven aan een meerjarige sociaaleconomische visie, waarin duurzaam toerisme, voedselzekerheid en het versterken van infrastructuur centraal staan. Hierin ligt de nadruk op het afremmen van groei voor het behouden van eigen cultuur en identiteit. Ook het veerkrachtiger en weerbaarder maken van Bonaire vanwege klimaatverandering is een prioriteit. Met investeringen vanuit extra middelen voor infrastructuur en de recent toegekende Regio Deal ter hoogte van EUR 13 mln. wenst Bonaire de komende jaren onder andere te investeren in een multifunctioneel centrum, bereikbaarheid en verduurzaming van scholen, openbaar vervoer en logistiek.

Voor Saba geeft het bestuurscollege aan dat er de komende periode wordt ingezet op het versterken van (eco)toerisme, de ontwikkeling van de nieuwe zeehavens en het verder versterken van landbouw. Met de extra middelen voor de zeehavens en voedselzekerheid kan het kabinet de nodige ondersteuning leveren. Verder wordt er met de investeringen vanuit de Regio Deal ter hoogte van EUR 5 mln. gewerkt aan meer kansen voor scholieren en omscholing voor (jong)volwassenen. Met het nog te bouwen Enrichment Center wordt er geïnvesteerd in een kennisconomie, om de arbeidsmarkt en het onderwijs beter op elkaar aan te laten sluiten. Ten slotte wil Saba samen met het Rijk werk maken van het verlagen van de «cost of doing business and living».

Het bestuurscollege van Sint Eustatius committeert zich de komende periode aan het versterken van economische weerbaarheid. Voedselzekerheid en landbouw zijn prioriteit, met name het vergroten van de lokale productie en het verminderen van de afhankelijkheid van import. Ook

infrastructurele projecten, zoals het uitbreiden van de haven en het weggennetwerk, samen met betere bereikbaarheid via de lucht zorgt voor een toegankelijk eiland voor zowel het bedrijfsleven als voor toeristen. Daarnaast zal er een focus liggen op het cultureel toerisme, door de toegekende Regio Deal ter hoogte van EUR 10 mln. en de inzet op Statia Day 2026 zal dit een belangrijk vliegwiel voor economische ontwikkeling zijn. Ook zien zij kansen om samen met de Kamer van Koophandel, Qredits en het Ministerie van EZ gericht ondernemerschap en bedrijvigheid te stimuleren en het klimaat daarvoor te verbeteren.

Opgaven economische ontwikkeling

Zoals benoemd in mijn beleidsagenda¹, zie ik goed bestuur en toekomstbestendige overheidsfinanciën als randvoorwaarden voor economische ontwikkeling. Hier zal ik mij de komende periode voor inzetten. Goed bestuur zorgt namelijk voor een betrouwbare overheid voor ondernemers. Toekomstbestendige overheidsfinanciën zorgen ervoor dat een openbaar lichaam zelf investeringen kan plegen waar dat nodig is. Reeds zijn belangrijke stappen gezet in het toekomstbestendig maken van de overheidsfinanciën met de verhoging van de vrije uitkering in 2024 en de nieuwe BBP indexatiesystematiek op het BES-fonds. Dit bevordert de zelfredzaamheid van Bonaire, Saba en Sint Eustatius.

Wel blijkt uit de gesprekken die ik op de eilanden heb gevoerd dat het vaak ontbreekt aan uitvoeringskracht, expertise en actuele data om beleidskeuzes te ondersteunen en uit te voeren. Verder worstelen de eilanden met investeringen, onderhoud en vervanging van hun infrastructuur. Dit alles belemmert economische ontwikkeling en de effectieve inzet van middelen. De eilanden zijn allereerst zelf aan zet op diverse opgaven waarbij we als kabinet samenwerken op opgaven waar de rijksoverheid ook een verantwoordelijkheid draagt.

Overkoepelend werk ik samen met het Ministerie van EZ aan het versterken van de toerimesector en het ondernemingsklimaat. Over het algemeen geldt dat de economieën van Bonaire, Saba en Sint Eustatius sterk afhankelijk zijn van het toerisme, dat meer dan 50% van de economische basis vormt. Andere sectoren, zoals landbouw en visserij, zijn onvoldoende ontwikkeld om een stabielere en bredere economische basis te creëren. In het rapport «Gerichte Groei» van de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen Caribisch Nederland 2050 wordt bevestigd dat hoewel een vorm van diversificatie wenselijk is, toerisme altijd een belangrijke sector zal blijven. Het is daarom van belang dat deze sector duurzaam en gericht wordt versterkt.

Naast het opstellen van de economische ontwikkelstrategieën door de eilanden, vervult de rijksoverheid ook een belangrijke rol. Op basis van diverse rapporten en gesprekken met ondernemers, de openbare lichamen en het maatschappelijk middenveld op de eilanden zijn er vijf opgaven geïdentificeerd waar de rijksoverheid ook verantwoordelijkheid voor draagt. De vijf opgaven zijn overigens niet nieuw, maar blijven onverminderd van belang om de economische ontwikkeling te bevorderen:

1. Bancaire dienstverlening, toegang tot financiering en bevorderen ondernemingsklimaat;
2. Connectiviteit en infrastructuur;
3. Transportkosten en regeldruk;
4. Functioneren arbeidsmarkt: tewerkstellingsvergunningen en aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt;

¹ Kamerstukken II, vergaderjaar 2024–25, 36 600 IV, nr. 36.

5. Digitalisering en beschikbaarheid van data voor beleid en uitvoering.

1) Bancaire dienstverlening, toegang tot financiering en bevorderen ondernemingsklimaat

Als gevolg van het insulaire karakter en de schaal en omvang van de lokale markt is de bancaire dienstverlening, met name op Saba, onvolgende. Er zijn een aantal factoren die het voor marktpartijen kostbaar maken om in Bonaire, Saba en Sint Eustatius betaaldiensten te verlenen. Een voorbeeld hiervan is de omvang van de afzetmarkt, waardoor bestaande banken moeite hebben om hun dienstverlening winstgevend aan te bieden. Tegelijkertijd is de concurrentie beperkt, mede door de geringe marktomvang. Ook is het, voornamelijk op de Bovenwindse eilanden, kostbaar om contant geld beschikbaar te krijgen. Vooral op Saba leidt dit tot bankkosten die, gelet op het niveau in de regio, hoog zijn. Ook blijft de ontwikkeling van digitale bancaire diensten achter.

De Minister van Financiën (Fin) verkent de mogelijkheid om middels een dienstverleningsovereenkomst met een lokale bank de (fysieke) dienstverlening over de gehele breedte, dus ook het aanbieden van zakelijke leningen, te verbeteren. De onrendabele top van het aanbieden van de diensten zou dan door middel van een bijdrage weggenomen kunnen worden. Ook bestudeer ik, samen met de Minister van Fin, andere opties en kijk daarbij hoe eilandstaten met vergelijkbare problematiek en uitdagingen toch de bancaire dienstverlening op acceptabel niveau weten te krijgen.

Ten slotte is er voor betere toegang tot financiering voor openbare lichamen vanuit het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) de Speciaal Gezant aangesteld om de eilanden o.a. te ondersteunen met aanvragen voor Europese subsidies. Daarnaast ondersteunt het gezantschap ook organisaties bij het benutten van het kennisnetwerk van VN netwerken en economische ontwikkeling in Latijns Amerika en het Caribisch gebied. Ondernemers zijn essentieel voor de economische ontwikkeling op de eilanden. Ik hecht dan ook veel waarde aan het creëren van een zo goed mogelijk ondernemingsklimaat waarin ondernemers de juiste middelen en ontwikkelmogelijkheden tot hun beschikking hebben.

Voor ondernemers zijn er niet allen diverse microkredieten en andere vormen van financiering, maar ook trainingen beschikbaar op Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Uit de gesprekken met ondernemers blijkt echter dat deze informatie niet altijd makkelijk vindbaar is. Het Ministerie van EZ, de Kamers van Koophandel, de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), Qredits en de openbare lichamen zetten hiervoor de nodige stappen. Zo is er het Centrum voor Ondernemerschap (CvO) bij de Kamer van Koophandel op Bonaire, dat als een «one-stop-shop» een fysieke plek biedt waar ondernemers (zowel startup als scale-up) terecht kunnen voor informatievoorziening, een-op-een begeleiding, netwerken, events, vergunningen, subsidies, trainingen en coaching. Ook wordt er bij de Kamer van Koophandel Saba en Sint Eustatius een professionaliseringsslag gemaakt. Zodra de basis hier op orde is, zal in gezamenlijkheid worden bezien in hoeverre ook voor de ondernemers aldaar ondersteuning kan worden geboden in de vorm van een CvO-variant. Dit raakt tevens aan de motie van het lid Michon-Derkzen c.s. over een centrum voor ondernemerschap voor Saba en Sint Eustatius.²

² Kamerstukken II, vergaderjaar 2023–24, 36 410 IV, nr. 60.

2) Connectiviteit en infrastructuur

Ook zijn er investeringen nodig in betere lucht- en maritieme verbindingen en eilandelijke infrastructuur. Dit versterkt de economie, maakt de eilanden meer zelfredzaam en helpt toeristen aan te trekken. Om de omvang van de benodigde structurele investeringen duidelijk te maken, heb ik onderzoeksbureau Andersson Elffers Felix (AEF) een onderzoek laten doen naar de noodzakelijke middelen voor vervanging, investering en onderhoud in het fysieke domein (bijlage 1). Met dit onderzoek wordt de investeringsbehoefte per eiland in kaart gebracht.

Het onderzoek loopt vooruit op de gezamenlijke wens van het kabinet om te komen tot een integrale aanpak fysiek domein voor Bonaire, Saba en Sint Eustatius. Daarin worden prioriteiten gesteld ten aanzien van opgaven in het fysieke domein, de lokale uitvoeringskracht, de investeringen en het onderhoud van de infrastructuur op de eilanden. Bij de integrale aanpak hoort ook een stevigere coördinatie van het Rijksbeleid ten aanzien van het fysiek domein.

Voor vervoer via de lucht en de zee lopen er gesprekken. Zoals benoemd in de reactie op het rapport van de Commissie Sociaal Minimum Caribisch Nederland³, werkt het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) aan een wijziging van de Luchtvaartwet BES, dat het juridisch mogelijk maakt om een openbare dienstverplichting (public service obligation, PSO) in te stellen. Binnen een openbare dienstverplichting kan de aanbestedende dienst voorwaarden stellen aan onder andere de ticketprijs en de vluchtfrequentie. Het Ministerie van IenW verwacht in de eerste helft van 2025 het wetsvoorstel in procedure te brengen, waarbij het wetsvoorstel voor advies van de Raad van State zal worden aangeboden.

Ten aanzien van de veerverbindingen geldt dat tussen Saba, Sint Eustatius, Sint Maarten en Sint Kitts een veerdienst operationeel is. In 2024 is het functioneren van deze veerdienst samen met de eilanden door mijn ministerie geëvalueerd. De conclusie is dat de veerdienst van toegevoegde waarde is voor Sint Eustatius en Saba, als ook dat er subsidiering nodig zal zijn zolang er sprake is van een gelijkblijvend aantal passagiers. De tijdelijke subsidie voor de veerverbinding loopt in 2025 af.

3) Transportkosten en regeldruk

Uit de gesprekken met ondernemers kwamen hoge transportkosten en de belasting- en douaneregels veelvuldig naar voren als een belemmering. Sinds 10-10-10 is er voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba veel veranderd, aangezien zij met ingang van die datum met landsgrenzen en alle bijkomende procedures en douaneregels werden geconfronteerd die voorheen niet of nauwelijks op hen van toepassing waren. Daarnaast is er sprake van de noodzakelijke betaalde ondersteuning van brokers, en wordt bij invoer accijns geheven en op bepaalde producten ook de zogeheten Algemene Bestedingsbelasting (ABB).

Onlangs heeft Economisch Bureau Amsterdam (EBA) in opdracht van het Openbaar Lichaam Saba een onderzoek⁴ uitgevoerd naar de opbouw van de kosten van producten die uiteindelijk in de supermarkt belanden op Saba.

³ Kamerstukken II, vergaderjaar 2024–25, 36 600 IV, nr. 30.

⁴ <https://www.sabagov.nl/management-organization/about-public-entity-saba/finance/quick-scan-report-cost-of-living>.

Uit het onderzoek blijkt dat het oplossen van de hoge prijzen, hoge kosten van transport en regeldruk niet eenvoudig is, mede omdat het afhankelijk is van marktontwikkelingen. Daarbij moet men zich realiseren dat Bonaire, Saba en Sint Eustatius kleine eilanden zijn waarbij een geïsoleerde ligging en kleinschaligheid gepaard gaan met onvermijdelijke hogere kosten van ondernemen en levensonderhoud.

Verder blijkt dat de mogelijkheden voor kostenreductie voor ondernemers in eerste instantie op het eiland zelf ligt. Door middel van gestuurd prijsbeleid kunnen openbare lichamen de hoge marges op goederen in de supermarkten verlagen. Verder kan het bundelen van goederen en passagiers via de ferry ook een kleine bijdrage bieden om de kosten te verminderen. De Bovenwindse ferry is een gedeelde verantwoordelijkheid van Saba en Sint Eustatius. Het is aan deze openbare lichamen om hier, samen met de uitvoerder, afspraken over te maken. Ook het voorstel in de Regio Deal van Bonaire, waarbij wordt voorgesteld om een containerpark dichterbij het centrum te plaatsen uit veiligheid en kostenoverwegingen gekoppeld aan de aanschaf van een faciliteit om schepen te ontladen, kan een bijdrage leveren aan het verlagen van de kosten benedenwinds voor ondernemers en uiteindelijk inwoners.

Samen met de openbare lichamen zal er verder verkend worden wat de verschillende mogelijke verbeteringen zijn en welke prioritering daarbij nodig is. Ook verkennen we of een mededingingskader een bijdrage kan leveren aan de versterking van de eilandeconomieën in algemene zin en verlaging van de prijzen in het bijzonder.

4) Functioneren arbeidsmarkt: Tewerkstellingsvergunningen en aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt

Uit gesprekken met het maatschappelijk middenveld, het onderwijs en de openbare lichamen komen twee zorgen naar voren, namelijk het proces van het verkrijgen van een tewerkstellingsvergunning voor essentieel personeel en de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt.

Het proces voor het verkrijgen van tewerkstellingsvergunningen wordt op dit moment, als te rigide en tijdrovend ervaren. Dit beperkt de flexibiliteit van de arbeidsmarkt. Voor scholen, zorginstellingen en bedrijven in Caribisch Nederland vormt dit een aanzienlijk knelpunt in het werven van personeel buiten Caribisch Nederland en uit de regio. Toelating van arbeidsmigranten tot de arbeidsmarkt van Caribisch Nederland is een gedeelde verantwoordelijkheid van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) en het Ministerie van Asiel en Migratie (AenM). SZW geeft de tewerkstellingsvergunningen af en AenM geeft vervolgens de verblijfsvergunning af. Wettelijk gezien heeft de Rijksdienst voor Caribisch Nederland (RCN)-unit SZW een beslistermijn van vijf weken voor haar deel van het proces. De Immigratie en Naturalisatie Dienst (IND)-unit heeft een wettelijke termijn van zes maanden om te beslissen op de aanvraag om een verblijfsvergunning, maar streeft ernaar om binnen een termijn van drie maanden een beslissing te nemen. Daarbij is er voor de werkgever één loket ingericht waar beide aanvragen kunnen worden ingediend en waarbij de beoordeling door de SZW-unit en de IND-unit deels gelijktijdig plaatsvindt om de behandelduur zo kort mogelijk te houden.

Desondanks blijkt in de praktijk dat dit proces soms te lang duurt, waarbij niet altijd duidelijk is waar het knelpunt zit. Samen met de betrokken ministeries zal ik bezien waar precies de vertraging in dit proces zit om gericht deze problematiek aan te pakken. Daartoe behoort ook het

verbeteren van de informatievoorziening richting werkgever en werknemer, zowel online als ter plekke.

De afgelopen jaren zijn er al verschillende initiatieven ondernomen om de doorlooptijden voor het proces van afgifte van een tewerkstellingsvergunning te verkorten. Zo zijn er voor Saba en Bonaire inmiddels beleidsregels vastgesteld waardoor voor bepaalde beroepen, waarvan op voorhand duidelijk is dat er geen lokaal aanbod is, de aanvraag voor een tewerkstellingsvergunning onmiddellijk in behandeling kan worden genomen. Van Sint Eustatius in inmiddels ook het verzoek om een dergelijke beleidsregel, ontvangen.⁵

Daarnaast is er doorlopend aandacht voor het verder optimaliseren van het proces voor het verkrijgen van arbeid gerelateerde verblijfsvergunningen. Zo wordt er vanuit het Ministerie van AenM in samenspraak met het Ministerie van SZW, maar ook met de SZW-unit en de IND-unit, ingezet op het introduceren van een versnelde procedure voor betrouwbare werkgevers. Het gaat dan om betrouwbare werkgevers met een toelatingsaanvraag voor prioritaire beroepsgroepen waar lokaal gekwalificeerd personeel niet in kan voorzien. Ook zijn in het kader van het interdepartementale programma *Werk aan Uitvoering* er medio 2024 financiële middelen toegekend aan een aanvraag van de RCN ter verbetering van de publieke dienstverlening en de onderlinge samenwerking van de betrokken diensten, waaronder de SZW-unit en de IND-unit.

Een vrijstelling voor een tewerkstellingsvergunning voor cruciale functies kan onderdeel zijn van de oplossing. Ook kan een vrijstelling op de Machtiging tot voorlopig verblijf (MVV)-plicht voor bepaalde categorieën vreemdelingen bijdragen aan de oplossing. Dit is in de gesprekken met de betrokken departementen met de eilanden eerder ter sprake gekomen, maar heeft nog geen concrete voorstellen van de openbare lichamen opgeleverd. Ik neem dit onderwerp mee in mijn gesprekken met de openbare lichamen over de economische ontwikkelstrategie die per eiland wordt opgesteld.

Ten tweede is er een kwantitatieve mismatch in de aansluiting van uitstroom van voltijdstudenten in de snelst groeiende sectoren als toerisme, bouw en techniek. Dit heeft als gevolg dat veel personeel van buiten Bonaire, Saba en Sint Eustatius moet worden aangetrokken. Zowel bij het MBO als het hoger onderwijs is de aansluiting met de arbeidsmarkt onvoldoende.

Daar komt nog bij het gebrek aan beschikbaar hoger onderwijs in Bonaire, Saba en Sint Eustatius. Een overstap naar een ander (ei)land is daarbij groot en vaak niet succesvol door de aanzienlijke taal- en cultuurverschillen en het verschil in onderwijssysteem. Als de overstap wel succesvol is en jongeren eenmaal elders gestudeerd hebben, blijkt het vaak om allerlei redenen onaantrekkelijk om terug te keren, met een zekere mate van «brain drain» als gevolg. Een deel van de oplossing ligt hier ook bij de werkgevers op de eilanden. Zo zijn de arbeidsvoorwaarden en doorgroeimogelijkheden in Europees Nederland vaak beter.

Het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCW) werkt aan deze problematiek. Daarbij zet het Ministerie van OCW in op het verster-

---

⁵ Beleidsregel van de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid van 20 november 2018, 2018-0000178490, tot vaststelling van beleidsregels op grond van de Wet arbeid vreemdelingen BES (Beleidsregel RCN-unit SZW toepassing arbeidsmarkttoets Wav BES Saba) & Beleidsregel van de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid van 8 juni 2021, nr. 2021-0000026520, tot vaststelling van beleidsregels op grond van de Wet arbeid vreemdelingen BES (Beleidsregel RCN-Unit SZW toepassing arbeidsmarkttoets Wav BES Bonaire).

vigen van netwerken tussen onderwijsinstellingen in het Caribisch gebied en onder andere Europees Nederland om het aanbod van opleidingen en kennis en expertise te verstevigen, op het beter laten aansluiten aan en ontwikkelen van opleidingen waar grote behoefte aan is bij werkgevers en het inzetten op de terugkeer van studenten en afgestudeerden naar de eilanden. Enkele voorbeelden van deze inzet zijn de regionale samenwerking voor de ontwikkeling van de opleidingen apothekersassistent en doktersassistent, een samenwerking tussen diverse instellingen in het Caribisch gebied en in Nederland op het terrein van hospitality opleidingen en het opzetten van een stagefonds en Koninkrijksbeurzen. De Nederlandse en Caribische onderwijsinstellingen werken ook samen aan een product diensten catalogus om op korte termijn via best practices (beroeps)opleidingen en de opleidingen voor leraren te gaan verbeteren op de Caribische eilanden.

Daarnaast werkt het Ministerie van OCW onder andere in de Koninkrijksbrede Strategic Education Alliance (SEA) aan een betere aansluiting van het lokale onderwijs op de arbeidsmarkt in nauwe samenwerking met TWO ten behoeve van de implementatie van de Landspakketten. Voor een betere voorbereiding en overgang op het vervolgonderwijs en/of de arbeidsmarkt in Nederland, in de regio, elders wordt via SEA vanaf augustus 2025 gestart met een Caribbean Academic Foundation Year. Deze is ontwikkeld door University of St. Martin en mede-aangeboden door de University of Curaçao en University of Aruba, voor aankomende studenten op de Bovenwindse eilanden. Naar aanleiding van de uitkomsten van de uitgevoerde arbeidsmarktanalyses en geplande rondetafelgesprekken met de werkgeverssector, onderwijsveld en overheden zullen de vier onderwijsministers in het Koninkrijk in het Ministerieel Vierlandenoverleg OCW in november 2025 hierover verder spreken. Met betrekking tot het programma SEA zullen zij verdere afspraken maken over een betere aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt, zodat samen met de stakeholders een sterk en passend onderwijsaanbod wordt (door)ontwikkeld dat aansluit op de behoeften van de lokale arbeidsmarkt.

5) Digitalisering en beschikbaarheid van data voor beleid en uitvoering

Digitalisering en de beschikbaarheid van data zijn belangrijk voor de economische ontwikkeling van de eilanden. Beide zijn nodig om beleid te ontwikkelen en dit efficiënt uit te voeren. Daarnaast is digitalisering voor de samenleving als geheel nodig om verbonden te blijven met internationale ontwikkelingen. Ook helpt digitalisering om transactiekosten voor inwoners en ondernemers te verlagen.

Het kabinet werkt aan digitalisering op Bonaire, Saba en Sint Eustatius. Nu het BSN en DigiD naar verwachting in 2025 beschikbaar komen wordt de focus uitgebreid van bewoners naar ondernemers. Het kabinet zal de komende jaren de volgende acties in gang zetten:

- De mogelijkheden uitwerken om het KvK-nummer te harmoniseren en de Handelsregisters van de eilanden te positioneren binnen de Basisregistratie Handelsregister. Bedrijven hebben dan in de meeste gevallen geen uittreksels meer nodig bij overheidsorganisaties, financiële instellingen en andere bedrijven;
- Overheidsdienstverlening wordt verder gedigitaliseerd en eHerkenning wordt ingevoerd als inlogmiddel voor bedrijven. Elektronisch ondertekenen van stukken wordt juridisch mogelijk gemaakt, net als
- e-Factureren bij RCN;
- Verkennen op welke wijze digitalisering van het notariaat, onder andere door elektronische toegang tot persoons- en bedrijfsgegevens

en Kadastrale gegevens en het elektronisch in laten schrijven van aktes in de registers, mogelijk te maken is;

- Verder zullen bedrijven meeprofiteren van acties die vanuit het burgerdomein al worden opgestart bij andere registraties en voorzieningen, zoals verbetering van voertuigregistratie en adressen- en gebouwenregistratie.

Het kabinet werkt daarnaast aan het versterken van de digitale infrastructuur. Zo wordt het glasvezelnetwerk uitgebreid en wordt met een structurele eindgebruikerssubsidie, bekostigd vanuit de begroting van EZ, internettoegang toegankelijker gemaakt voor de inwoners. Dit draagt bij aan de economische ontwikkeling en biedt nieuwe kansen voor bijvoorbeeld onderwijs, zorg, ondernemerschap en verbinding met de rest van het Koninkrijk.

Op het gebied van data doet het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) al veel. Statistieken worden continu uitgebreid, verbeterd en waar mogelijk versneld. Een voorbeeld hiervan is de meting van de inflatie (consumentenprijsindex). In opdracht van het Ministerie van BZK wordt deze meting voor Bonaire met ingang van 2025 uitgebreid en vindt meting en publicatie plaats per maand (in plaats van per kwartaal) en meer uitgebreid naar de verschillende kostencategorieën. Voor Sint Eustatius en Saba is de ambitie om dat met ingang van 2026 te gaan doen. Een ander voorbeeld is de verkenning of het mogelijk is om een snellere indicatie te krijgen van het Bruto binnenlands product (BBP) van Bonaire, Saba en Sint Eustatius. De macro-economische monitor van het CBS is hierin ook van belang, waarmee onder andere de effecten van de verhoging van het wettelijk minimumloon in 2024 beter kunnen worden gemonitord. Tevens wordt de monitor brede welvaart Caribisch Nederland jaarlijks uitgebreid.

Economische ontwikkeling in de autonome landen binnen het Koninkrijk

Sturing van de economische ontwikkeling is een autonome aangelegenheid van Aruba, Curaçao en Sint Maarten zelf. Het kabinet ondersteunt de landen middels de afspraken die zijn gemaakt in het kader van de Landspakketten en op Sint Maarten ook vanuit het Trustfonds Wederopbouw Sint Maarten van de Wereld Bank. Daarnaast wordt op Curaçao samengewerkt bij de ontwikkeling van een groene waterstofketen en vindt via de Caribbean Regional Technical Assistance Centre (CARTAC) ondersteuning plaats in alle drie de Caribische landen. Houdbare overheidsfinanciën worden door Nederland ondersteund vanuit het financieel toezicht door de Rijksministerraad en de lopende inschrijving in de Rijkswet financieel toezicht.

Opgaven economische ontwikkeling

Net zoals voor Bonaire, Saba en Sint Eustatius, zijn goed bestuur, een financieel gezonde overheid, een breed gedragen lange termijn visie op economie, een voldoende niveau van publieke investeringen, een goed functionerende kapitaalmarkt en goede regionale samenwerking belangrijk voor economische ontwikkeling en zelfredzaamheid. Deze randvoorwaarden worden ook door het International Monetary Fund (IMF) regelmatig benoemd. Tegelijkertijd hebben de landen te maken met dezelfde beperkingen die eigen zijn aan kleine eilanden in ontwikkeling. De kleine schaal en dientengevolge instituties met een beperkte capaciteit belemmeren economische ontwikkeling en effectieve inzet van middelen.

Vanuit Nederland wordt met de Caribische landen samengewerkt op de volgende economische thema's:

1. Toegang tot financiering voor MKB;
2. Een aantrekkelijk ondernemers- en investeringsklimaat;
3. Functioneren arbeidsmarkt;
4. Digitalisering en beschikbaarheid van data voor beleid en uitvoering;
5. Infrastructurele investeringen Sint Maarten (Trustfonds);
6. Institutionele kennis en weerbaarheid;
7. Innovatie: groene waterstofketen Curaçao.

1) Toegang tot financiering voor MKB

Het kabinet draagt bij aan de ondersteuning van de economieën van de landen door de regeling Borgstelling MKB-Kredieten voor Aruba, Curaçao en Sint Maarten (BMKB ACS) na de zomer van 2025 beschikbaar te stellen. Deze regeling, die al toegankelijk is voor Nederland, Bonaire, Saba en Sint Eustatius, wordt nu ook ingevoerd voor de Landen vanwege de beperkte financieringsmogelijkheden voor het midden- en klein bedrijf (MKB). Veel bedrijven hebben moeite om te investeren en door te groeien, wat een rem zet op de economische groei en de diversificatie van de economie belemmert. Met de invoering van de BMKB-regeling voor de landen wordt de toegang tot kapitaal voor het MKB in Aruba, Curaçao en Sint Maarten verbeterd. Het bijbehorende toetsingskader is geaccordeerd door de ministerraad van 31 januari jl. en is toegevoegd als bijlage 2 bij deze brief.

Op Sint Maarten wordt vanuit het Enterprise Support Project (onderdeel van het Trustfonds wederopbouw Sint Maarten) ondersteuning verstrekt aan het lokale MKB in de vorm van aantrekkelijke leningen die de private investeringen in de economie stimuleren. In totaal zijn 262 leningen aan bedrijven verstrekt met een totale omvang van USD 21 mln.

2) Een aantrekkelijk ondernemers- en investeringsklimaat

In het kader van de Landspakketten wordt met Aruba, Curaçao en Sint Maarten samengewerkt bij het vereenvoudigen van regels op het gebied van het ondernemers- en investeringsklimaat (zoals het digitaal maken van het vergunningsloket). Ook hervormingen in het fiscale stelsel en modernisering en digitalisering van de belastingdiensten maken hier deel van uit. Hiermee wordt regelgeving hanteerbaarder en wordt het investeringsklimaat en de belastingmoraal bevorderd. Voldoende belastinginkomsten vormen bovendien een hoeksteen van economische zelfredzaamheid.

Op Aruba wordt gewerkt aan de oprichting van het Agri Innovation Park, dat de lokale productie van groenten en fruit stimuleert door innovatieve teelttechnologieën toe te passen, waarmee het bijdraagt aan een duurzame landbouwsector op Aruba. Dit initiatief bevordert voedselzekerheid, vermindert de afhankelijkheid van import en ondersteunt agrarische ondernemers met moderne technologieën.

3) Functioneren arbeidsmarkt

Vanuit de Landspakketten wordt op diverse manieren samengewerkt om de arbeidsmarkt te verbeteren. Door de arbeidsmarkt te moderniseren, bijvoorbeeld met nieuwe regels op het gebied van tijdelijke contracten en beter werkende arbeidsbemiddeling door de overheid, worden de procedures bij vergunningaanvragen voor buitenlandse werknemers korter. Hierdoor kunnen kennismigranten aangetrokken worden. Samen met het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCW) wordt gewerkt aan de verbetering van het onderwijs en de aansluiting tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt (zie pagina 7 van deze brief).

4) Digitalisering en beschikbaarheid van data voor beleid en uitvoering

Vanuit de Landspakketten wordt economische ontwikkeling ook versterkt door betere dataverwerking en inzet op evidence-based beleidsvorming. Zo wordt met de landen samengewerkt aan het versterken van de Nationaal Statistisch Systemen, het verbeteren van bronbestanden, het digitaal, doelgericht en beveiligd uitwisselen van gegevens en het vernieuwen van statistiekverordeningen ten behoeve van het publiceren van de statistieken die nodig zijn voor het beleidsproces. Daarnaast wordt er tezamen met de landen gewerkt aan centrale regie op de digitale overheid, door het versterken van de CIO-organisaties en het versterken van de digitale dienstverlening aan burgers en bedrijven. Op Sint Maarten wordt de digitalisering van diverse overheidsfuncties in afstemming met het Landspakket ook ondersteund met een project van USD 12 mln. vanuit het Trustfonds wederopbouw Sint Maarten.

5) Infrastructurele investeringen Sint Maarten (Trustfonds)

De infrastructurele investeringen vanuit het Trustfonds wederopbouw Sint Maarten zijn van groot belang voor Sint Maarten, zowel voor de economische ontwikkeling van het land als ook voor de werkgelegenheid. Sint Maarten wordt vanuit het trustfonds ondersteund in o.a. de herbouw van het vliegveld (USD 150 mln.). Het vliegveld is volgens het IMF een van de drie belangrijkste pijlers voor de economie van het eiland.

6) Institutionele kennis en weerbaarheid

Instrumenten voor economische ontwikkeling kunnen alleen werkelijk duurzaam zijn als zij mede uit de landen zelf voortkomen en voldoende breed gedragen worden. Daarom ondersteunt Nederland bij het versterken van de institutionele kennis en weerbaarheid. Zo vindt in het kader van de landspakketten op Sint Maarten bijvoorbeeld ondersteuning plaats bij het opstellen van een economische ontwikkelingsstrategie, waarbij thema's als duurzaamheid, «carrying capacity» en voedselzekerheid een grote rol spelen. Daarnaast biedt Nederland ondersteuning bij het versterken of oprichten van instituties ter bevordering van de marktwerking (zoals de mededingingsautoriteit AFTA op Aruba).

Ook worden initiatieven ondersteund om meer samen te werken en informatie uit te wisselen tussen Aruba, Curaçao en Sint Maarten onderling op het gebied van duurzame economische ontwikkeling. Een gezamenlijke werkconferentie die eind januari plaatsvond in Sint Maarten gaf hier blijk van.

Het Caribbean Regional Technical Assistance Centre (CARTAC) van het IMF speelt eveneens een rol bij de institutionele kennis en weerbaarheid van Curaçao, Aruba en Sint Maarten. CARTAC verzorgt onder andere trainingen op het gebied van fiscale regelgeving, financiële stabiliteit en macro-economie. Dankzij de recente Nederlandse donatie van EUR 1,5 mln. aan CARTAC kan Nederland blijven bijdragen aan het werk van CARTAC. Ook de landen hebben ieder USD 0,75 mln. bijgedragen.

7) Innovatie: groene waterstofketen Curaçao

De overheid van Curaçao onderzoekt met steun van Nederland, het Nederlandse bedrijfsleven en kennisinstellingen de ontwikkeling van een groene waterstofketen op Curaçao. Momenteel richt het innovatieve programma zich op het onderzoeken van de technische en economische haalbaarheid. Voor Curaçao biedt dit initiatief kansen om de economie en hiermee de zelfredzaamheid te versterken. Voor Nederland draagt het bij

aan de verdere ontwikkeling van kennis en expertise op het gebied van diepwater offshore-technologie, en biedt het mogelijkheden voor de import van groene waterstof binnen het eigen Koninkrijk.

Voedselzekerheid

Voedselzekerheid is een belangrijk thema op alle zes de Caribische eilanden van het Koninkrijk. De eilanden zijn grotendeels afhankelijk van voedselimport uit het buitenland, wat hen kwetsbaar maakt en leidt tot hoge voedselprijzen. Zeker na de COVID-periode is er een bewustwording ontstaan dat het uitsluitend importeren van voedsel, met name verse groente, fruit, zuivel, vis en vlees, niet alleen in toenemende mate duur is, maar ook tijdens een wereldwijde crisis tot onverantwoorde afhankelijkheden leidt. Om deze uitdaging aan te pakken, heeft het kabinet ERU 24 mln. vrijgemaakt om de voedselzekerheid te vergroten en de afhankelijkheid van import op termijn te verminderen. Op dit moment voer ik gesprekken met diverse betrokken partijen. Daarnaast heb ik een kwartiermaker aangesteld die zal onderzoeken welk instrument het meest geschikt is om duurzame en innovatieve resultaten te bereiken. Het doel is om na de zomer te starten met de uitvoering van dit plan.

Voortgang en monitoring

Gezien het belang van de vijf opgaven ten aanzien van de economische ontwikkeling van Bonaire, Saba en Sint Eustatius en de door hen zelf gekozen prioriteiten en op te stellen visies, ben ik voornemens u periodiek te informeren over de voortgang hierop. De voortgang van de Landspakketten en het trustfonds wederopbouw Sint Maarten wordt via de reguliere rapportages teruggekoppeld.

Zoals u in deze brief heeft kunnen lezen, is het kabinet voornemens om toe te werken naar zelfredzame eilanden met weerbare economieën. Dit is geen kleine opgave en vraagt naast de inzet van de openbare lichamen, ook om het betrekken van het maatschappelijk middenveld. De komende periode blijf ik samen met het kabinet werken aan economische ontwikkeling en zelfredzaamheid van het Caribisch deel van het Koninkrijk.

De Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
F.Z. Szabó